

Vetlanda

www.vetlanda.se

Ett ökat resursutnyttjande i arbetsaktiva åldrar tillsammans med riktade utbildningsåtgärder kan motverka effekterna av den åldrande befolkningen.

Vetlanda

www.vetlanda.se

Befolkningens struktur

Under de senare åren har Sveriges befolkning ökat i snabbare takt än tidigare och befolkningen väntas fortsätta växa även framöver. Utvecklingen skiljer sig dock åt mellan olika delar av landet, men framför allt mellan olika åldersgrupper. Befolkningens åldersstruktur påverkar förutsättningarna för tillgången till arbetskraft, men också kommunernas behov av och krav på försörjning, utbildning och omsorg om dem som inte arbetar.

Långsiktig befolkningsutveckling

Vetlanda har, i likhet med majoriteten av Sveriges kommuner, upplevt en befolkningsökning under de senaste åren men på längre sikt har Vetlandas befolkning minskat. Trots att minskningen varit marginell så har utvecklingen ändå varit svag jämfört med genomsnittet i kommungruppen¹. Sedan 1968 har befolkningen minskat med knappt 4% vilket kan jämföras med en ökning på 13% som genomsnitt för kommungruppen. Befolkningens åldersstruktur har dock förändrats desto mer under perioden.

I Vetlanda, liksom i övriga Sverige, utvecklar sig befolkningen mycket ojämnt i de olika åldersgrupperna. I diagrammen nedan har vi delat in befolkningen i 20-årsklasser för att få en bättre överblick av utvecklingen. Alla grupper består därmed av lika många årskullar vilket underlättar jämförelser.

Det är främst i åldrarna över 60 år som befolkningen ökat under perioden medan barn och ungdomar har blivit färre. Under dessa

Nyckeltal

•••

Förvärvsgrad 2017

79,0%

58%

84%

Utrikes födda

Inrikes födda

Andel av befolkningen som är över 60 år

30%

Andel av befolkningen 25-64 år som är pensionärer

16%

Utrikes föddas andel av sysselsättningen 2030

20%

Förvärvsgrad för oförändrad försörjningsbörda 2030

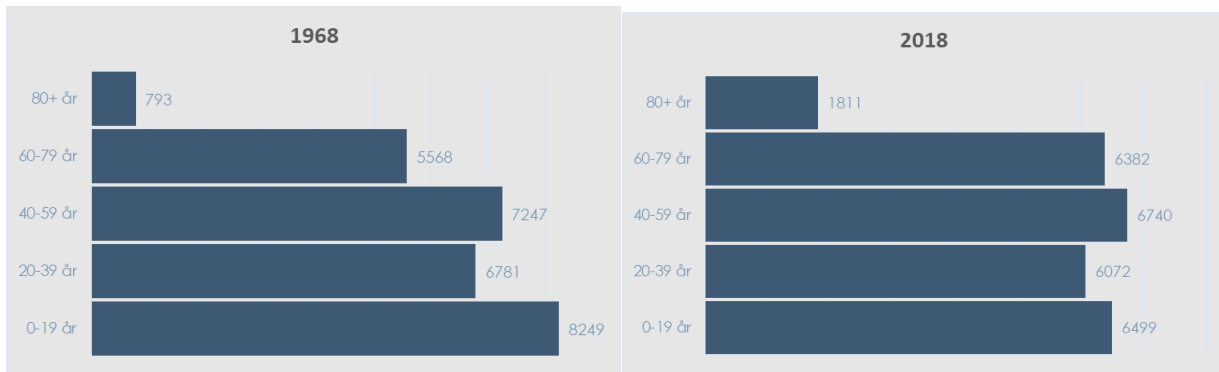
82,2%

¹ Kommungrupp C6 – Mindre stad/tätort 15 000-40 000 inv, SKL Kommungruppsindelning 2017

Vetlanda

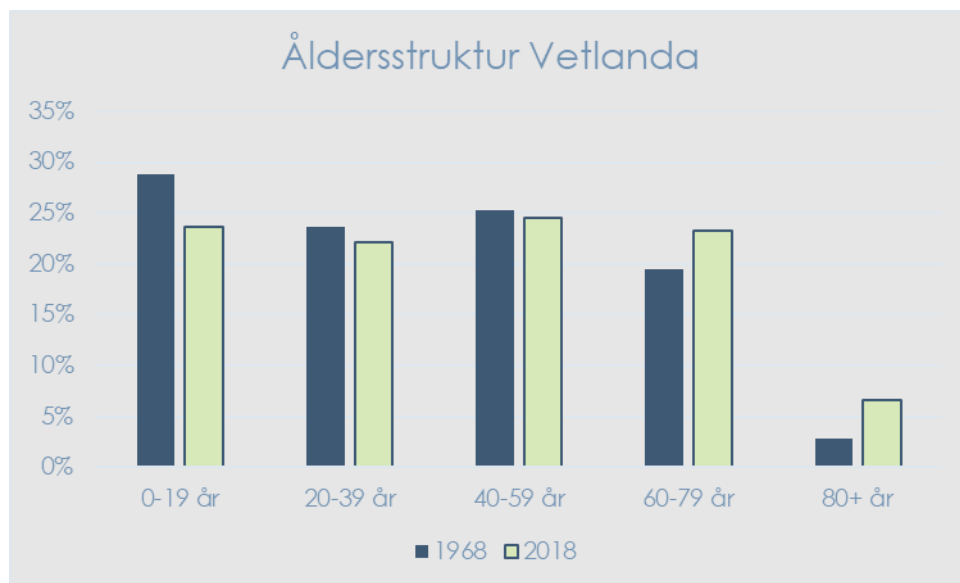

förutsättningar är utvecklingen av de arbetsaktiva åldrarna av största betydelse för den kommunala ekonomin och välfärdsproduktionen.

Källa: SCB

Sedan 1968 har antalet personer under 20 år minskat med 21% medan befolkningen i åldrarna 20-59 år minskat med 9%. Under samma tid ökade befolkningen i åldrarna över 60 år med närmare 30%. Betraktar man enbart personer över 80 år är ökningen ännu starkare, där uppgick ökningen till 130%. Denna grupp är för övrigt mycket mer vårdkrävande än övriga åldersgrupper, något som ger konsekvenser för välfärdsproduktionen. Minskningen av de arbetsaktiva åldrarna är problematiskt såväl för kompetensförsörjningen som skattefinansieringen av kommunens välfärdsuppdrag.

Källa: SCB

Med en minskning av de arbetsaktiva åldrarna kombinerat med en ökning av de åldersgrupper som konsumerar mest vård- och omsorgstjänster, så ökar trycket på den befintliga arbetskraften i kommunen. Färre ska försörja fler, med såväl produktion som finansiering av välfärdstjänster.

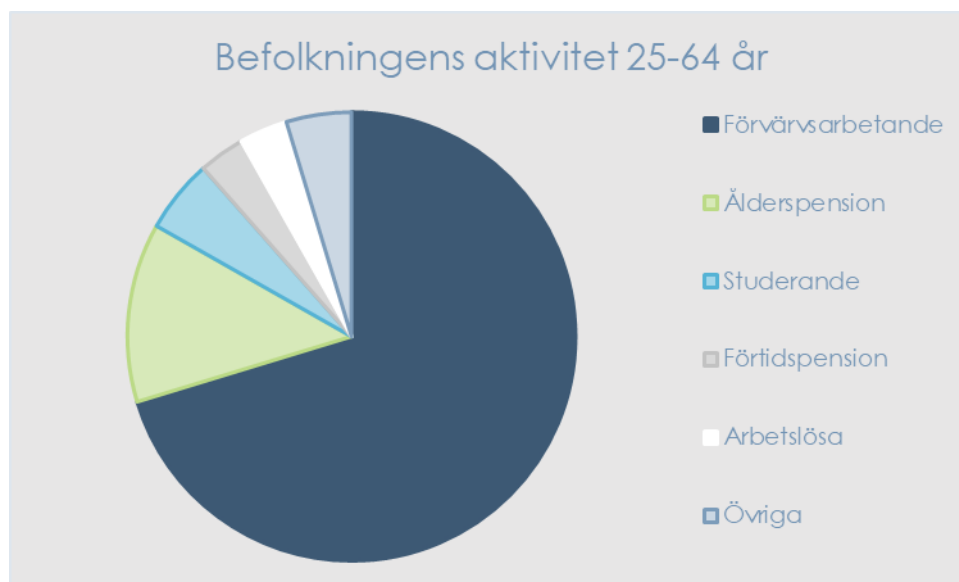
Välfärden produceras av arbetskraften i kommunen men det är inte alla som ingår i arbetskraften.

Åldersgruppen 25-64 år

Arbetskraften utgörs huvudsakligen av befolkningen i åldrarna 20-64 år. Genom att begränsa åldersgruppen ytterligare till 25-64 år minskar risken för att räkna med blivande studenter som underutnyttjad arbetskraftspotential. Det är statistiskt sett mycket få som påbörjar sin högskoleutbildning efter 25 års ålder, vilket främst beror på studiemedlens återbetalningsvillkor.

Det är denna åldersgrupp som producerar välfärden såväl som finansierar den till största delen. Genom att analysera de olika transfereringarna kan vi få en bild av resursutnyttjandet i åldersgruppen. Vi kan även få en indikation på hur många av dessa som är på väg in till arbetsmarknaden (studerande) och hur många som sannolikt lämnat arbetsmarknaden för gott (förtidspension och ålderspension).

En analys av de olika inkomstkällorna ger en överblick över de vanligaste aktiviteterna i den arbetsaktiva åldersgruppen och även en indikation på resursutnyttjandet i gruppen.

Källa: SCB

Förvärvsarbete är, av naturliga skäl, den vanligaste aktiviteten bland kommunens 25-64-åringar och i Vetlanda har 70% av åldersgruppen sin huvudsakliga inkomst från förvärvsarbete, vilket är högre än riksgenomsnittets 67%. Utbildningsnivån bland de förvärvsarbetande är relativt låg och 15% av dem saknade gymnasieutbildning, vilket kan jämföras med 11% som riksgenomsnitt. Det är också färre som har en högskoleutbildning – endast 27% - och detta är betydligt lägre än riksgenomsnittets 42%. Arbetskraften i Vetlanda har alltså en högre sysselsättningsgrad men färre högutbildade och fler svagutbildade än riksgenomsnittet.

Den näst vanligaste aktiviteten är ålderspensionärer och 13% av befolkningen i åldersgruppen hade lämnat arbetsmarknaden med **ålderspension** trots att de ännu ej fyllt 65 år. Utbildningsnivån bland de som gått i ålderspension i förtid är betydligt lägre än för de förvärvsarbetande. Endast 17% av

dessa har en högskoleutbildning medan 37% är svagutbildade och saknar en gymnasieutbildning. Detta indikerar att risken för att hamna utanför arbetsmarknaden i förtid ökar med en svag utbildningsbakgrund. Detta gäller även för riket, där 27% av de tidiga ålderspensionärerna var svagutbildade, jämfört med 11% av de förvärvsarbetande.

Den tredje vanligaste aktiviteten i gruppen var **studier** och 5% av Vetlandas 25-64-åringar var studerande. Detta är lägre än riksgenomsnittets 7%.

Den fjärde vanligaste aktiviteten i gruppen är **förtidspension** och här finns i likhet med riksgenomsnittet ca 3% av gruppen. Detta innebär att sammantaget 16% av kommunens arbetsaktiva åldersgrupp lämnat arbetsmarknaden med pension innan de fyllt 65 år. De svagutbildade är kraftigt överrepresenterade bland förtidspensionärerna och nära hälften (43%) av förtidspensionärerna i Vetlanda saknar en gymnasieutbildning. Denna andel kan man jämföra med gruppen förvärvsarbetande, där endast 15% saknar gymnasieexamen².

De svagutbildade riskerar alltså inte bara att få svårare att hitta ett jobb, utan hamnar också betydligt oftare helt utanför arbetskraften. Konsekvenserna av låga utbildningsnivåer är längre tider i arbetslöshet såväl som en stor risk att hamna utanför arbetskraften i form av förtidspension.

Man ska heller inte underskatta de samhällsekonomiska konsekvenserna. De huvudsakliga intäkterna till välfärden är den kommunala inkomstkatten och det är kommuninvånarnas arbetsinkomster som är den enda egentliga skattebas som kommuner och regioner kan beskatta. För varje person man kan tillföra gruppen förvärvsarbetande från tidig pension eller arbetslöshet gör kommunen en vinst i form av ökade intäkter. För personer med försörjningsstöd gör man dessutom en dubbel vinst i form av en intäktsökning såväl som minskade utgifter.

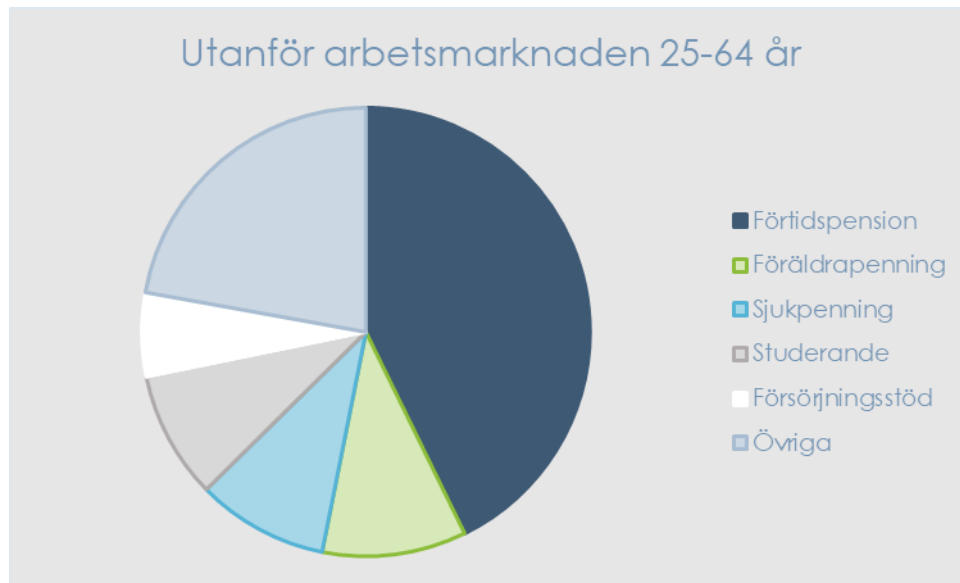
Utanför arbetsmarknaden 25-64 år

Begränsar vi analysen ytterligare och studerar dem som befinner sig i arbetsaktiv ålder men står utanför arbetsmarknaden³ kan vi få en tydligare bild av den potentiella arbetskraften.

Det finns fem huvudsakliga grupper i dessa åldrar som står utanför arbetsmarknaden – personer med förtidspension, personer som är sjukskrivna, personer med föräldrapenning, personer som påbörjat men ej avslutat studier och personer som uppbär försörjningsstöd som huvudsaklig inkomst.

² Avser andelen som saknar gymnasieutbildning eller har okänd utbildningsnivå.

³ Varken förvärvsarbetande, ålderspensionär eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd.

Källa: SCB

I denna grupp är **förtidspension** den vanligaste orsaken till att stå utanför arbetsmarknaden och i Vetlanda är det 43% av gruppen som lämnat arbetsmarknaden med förtidspension. Som framkom i avsnittet ovan finns en kraftig överrepresentation av svagutbildade bland dessa och nära hälften av dem saknar gymnasieutbildning. Utbildningsnivån är därmed en viktig faktor för arbetskraftsdeltagandet i kommunen.

Den näst största gruppen här är personer med **föräldrapenning** och 10% uppbär föräldrapenning från Försäkringskassan. Denna grupp betraktas endast som tillfälligt utanför arbetskraften och utgör inte något underutnyttjande på arbetsmarknaden.

Den tredje största gruppen är personer med **sjukpenning** och 9% av dem som står utanför arbetsmarknaden gör det av detta skäl. Det är svårt att, endast med hjälp av statistiken, avgöra i vilken grad dessa personer utgör en underutnyttjad arbetskraftspotential men generellt kan sägas att arbetsförmågan tycks underskattas. Detta gäller i synnerhet vid psykiatriska diagnoser, vilket är den vanligaste sjukskrivningsorsaken. Riksrevisionen har, i en granskningsrapport från 2018, pekat på intressekonflikten i sjukskrivande läkares roll såväl som konsekvensen av den upplevda arbetsbelastningen. Den administrativa bördan vid arbetsförmågebedömningar i samband med sjukskrivningar, ökar risken för att läkarna använder formuleringar från Försäkringskassan och Socialstyrelsen som stöd för att göra bedömningen att patienten helt saknar arbetsförmåga. På detta sätt undviker man eventuella kompletteringar till Försäkringskassan, vilka upplevs som mycket tidskrävande. Det finns alltså betydande risk för att arbetsförmågan underskattas vid sjukskrivningar.

Den fjärde största gruppen är personer som ännu ej avslutat sin utbildning. De **studerande** utgör 9% och, i likhet med föräldrapenningsgruppen, kan dessa inte anses utgöra något underutnyttjande på arbetsmarknaden. När utbildningen är avslutad övergår de flesta av dessa sannolikt till gruppen förvärvsarbetande.

Den femte största gruppen är personer som uppbär **försörjningsstöd** som sin huvudsakliga försörjning och dessa personer är däremot definitivt en underutnyttjad resurs på arbetsmarknaden.

Den sista gruppen utgörs av personer som varken förvärvsarbetar, studerar, är förtidspensionärer eller sjukskrivna. De uppbär heller inte försörjningsstöd och har ingen känd försörjningsmetod. Även dessa personer är en underutnyttjad resurs på arbetsmarknaden.

Inrikes och utrikes födda personer

Befolkningsutvecklingen skiljer sig inte enbart åt i åldersgrupperna. En annan utveckling som har stor betydelse för kommuner är den ökade andelen utrikes födda personer i befolkningen. Sedan 2005 har Vetlandas befolkning ökat med ca 1 000 personer och denna ökning består enbart av utrikes födda personer. Antalet utrikes födda kommunmedborgare i Vetlanda har ökat med ca 2 000 personer, vilket innebär en fördubbling av gruppen. Under samma period har antalet inrikes födda personer minskat med 1 000 personer. Utan ett tillskott av utrikes födda hade alltså kommunen upplevt en befolkningsminskning på drygt 1 000 personer under perioden.

Ännu större blir skillnaden när vi begränsar oss till åldersgruppen 25-64 år. I denna grupp har antalet utrikes födda personer ökat med 1 200 personer sedan 2005, medan de inrikes födda i samma åldersgrupp har minskat med ca 1 500 personer. Allt tillskott till arbetskraftens bas består alltså av utrikes födda och det är också denna grupp som ensam motverkar en minskning av de arbetsaktiva åldrarna.

Befolkningsprognos 2030

Åldersgruppernas utveckling

Enligt SCB:s befolkningsprognos bedöms befolkningen i Vetlanda att öka med ca 1 000 personer fram till 2030. Precis som för den historiska utvecklingen kommer även den framtida befolkningsutvecklingen vara ojämnt fördelade i åldersgrupperna.

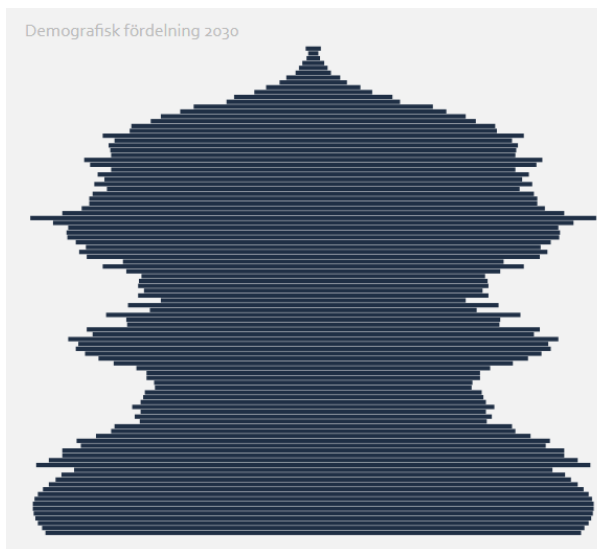
Till skillnad från den historiska utvecklingen bedöms antalet barn och unga (0-19 år) öka med ca 400 personer eller 6%, medan antalet personer över 80 år väntas öka mer än dubbelt så mycket, med 14% eller ca 250 personer. Den tydligaste utvecklingen är dock de ökade skillnaderna mellan de som förvärvsarbetar och de som inte gör det. Antalet personer som befinner sig i yrkesaktiva åldrar men står utanför arbetsmarknaden väntas öka med ca 400 personer samtidigt som antalet förvärvsarbetande bedöms minska med lika många personer. Förvärvsgraden väntas alltså minska fram till 2030.

Inrikes och utrikes födda

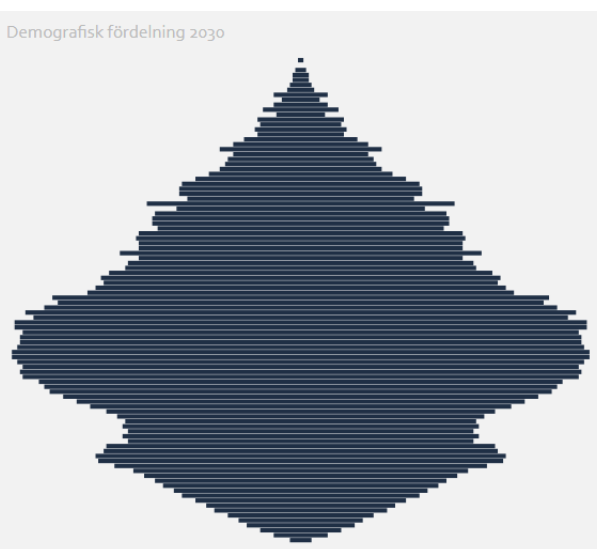
För perioden fram till 2030 beräknas antalet utrikesfödda i yrkesaktiva åldrar öka med ca 900 personer medan de inrikes födda i samma åldersgrupp bedöms minska med drygt 1 000 personer. Utan tillskottet av utrikes födda skulle alltså den arbetsaktiva åldersgruppen minska med nära 1 000 personer fram till 2030.

Den stora skillnaden mellan åldersstrukturen bland de inrikes födda jämfört med de utrikes födda i kommunen illustreras enklast med hjälp av klassiska befolkningspyramider.

Inrikes födda 2030

Utrikes födda 2030

Källa: SCB:s Befolkningsprognos, 2018

I den vänstra bilden redovisas den prognosticerade befolkningsstrukturen för de inrikes födda i kommunen år 2030. Det är i de yngre åren såväl som de äldre som befolkningen beräknas vara som störst, medan antalet personer i årskullarna i de yrkesaktiva åldrarna i mitten är märkbart färre. I den högra bilden redovisas samma information för de utrikes födda i kommunen. Även om dessa till antalet är mycket färre än de inrikes födda, visar åldersfördelningen ett närmast motsatt mönster med mycket få personer utanför de arbetsaktiva åldrarna. Ur ett kommunalekonomiskt perspektiv har denna grupp en betydligt mer gynnsam åldersfördelning.

Skillnaderna i åldersstrukturen innebär även att de utrikes födda kommer att utgöra en växande del av arbetskraften i kommunen framöver. Enligt befolkningsprognosen kommer de förvärvsarbetande i kommunen år 2030 till 20% att bestå av utrikes födda personer.

Försörjningsbördan och förvärvsgrader

Konsekvensen av befolkningsutvecklingen i åldersgrupperna blir en ökad försörjningsbörda. Detta är inte något unikt för Vetlanda utan delas av de flesta svenska kommuner, både stora och små.

En ökad försörjningsbörda innebär att färre personer ska försörja fler, med såväl finansieringen som produktionen av välfärden. Den ökade försörjningsbördan kan endast motverkas med en ökad förvärvsgrad, att andelen förvärvsarbetande ökar. För Vetlandas del skulle förvärvsgraden behöva öka från 79% till 82,2% för att undvika en ökad försörjningsbörda. Detta skulle innebära ett tillskott till antalet förvärvsarbetande på ytterligare ca 500 personer fram till år 2030.⁴

De lägst hängande frukterna för att motverka en ökad försörjningsbörda är att höja förvärvsgraden i grupper som idag har en låg sådan. En allt större del av arbetskraften består av utrikes födda men dessa har en betydligt lägre förvärvsgrad än inrikes födda personer i samma ålder. Förvärvsgraden bland utrikes födda personer i Vetlanda uppgår endast till 58%, vilket kan jämföras med 84% för inrikes födda.

Utbudet av arbetskraft, såväl den reella som den potentiella, kommer alltså att fortsätta minska om vi inte agerar för att öka förvärvsgraderna i grupper som idag har ett lågt arbetskraftsdeltagande.

I följande avsnitt analyseras strukturen på kommunens arbetsmarknad, var de förvärvsarbetande jobbar, hur pendlingsmönstret i branscher ser ut och konsekvenser av detta.

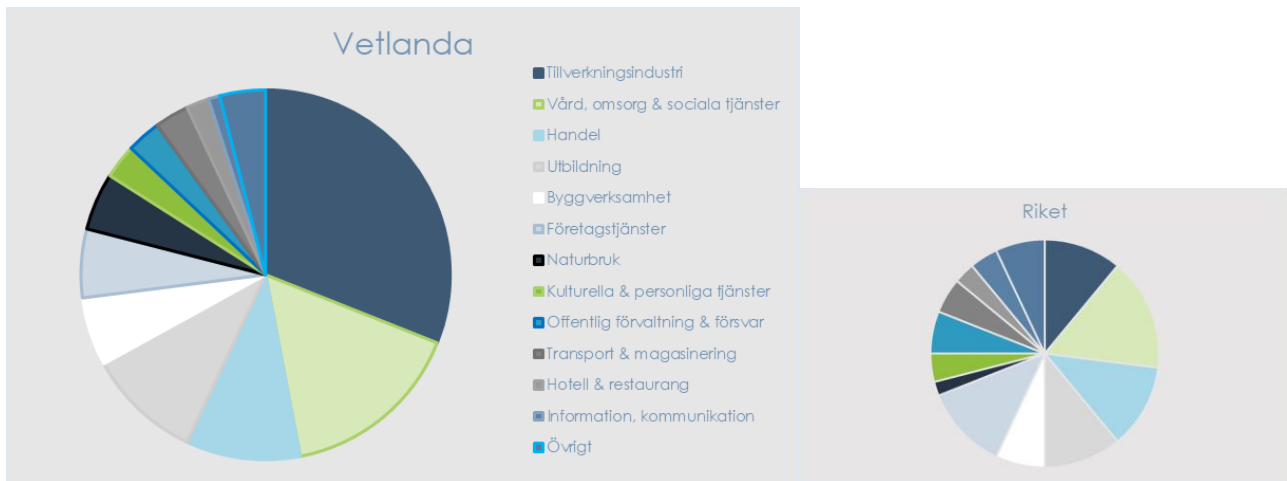
Branschstruktur och pendling

Branschernas storlek

För Sverige som helhet, är **vård, omsorg och sociala tjänster** den största näringsgrenen och här jobbar över 800 000 personer, eller 16 % av samtliga förvärvsarbetande. I Vetlanda är dock **tillverkningsindustrin** den bransch som sysselsätter flest personer, med ca 4 200 personer eller 31% av samtliga förvärvsarbetande i kommunen. Vård, omsorg och sociala tjänster är den näst största näringsgrenen i Vetlanda och här arbetar drygt 2 200 personer eller 16%. Tillsammans med de 10% eller ca 1 300 personer som arbetar inom **utbildning**, så utgör välfärdstjänsterna 26% av alla förvärvsarbetande i kommunen vilket motsvarar riksgenomsnittet.

⁴ Detta tillskott inkluderar inte alla ersättningsrekryteringar under perioden utan avser endast ökningen av antalet sysselsatta i kommunen.

Vetlanda

Källa: SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS) 2017

Den privata tjänstesektorn⁵ är relativt liten i Vetlanda – 25% jämfört med 40% som riksgenomsnitt. Den privata tjänstesektorn har en stor branschbredd och det är just i denna sektor som sysselsättningstillväxten varit störst. Kommuner med ett lägre inslag av privata tjänster har därför upplevt en svagare sysselsättningstillväxt än genomsnittet.

Generellt sett kan konstateras att branschbredden i Vetlanda är betydligt mindre än riksgenomsnittet. Kommunen utmärker sig mest med en stor tillverkningsindustri och andelen förvärvsarbetande i industrin är nära tre gånger så stor i kommunen jämfört med riksgenomsnittet. Detta innebär bland annat att Vetlanda är mer påverkad av kronkursen och industrikonjunkturen än genomsnittskommunen. Den globala konkurrensen är hård och förändringstrycket är stort i branschen. Detta leder till att utbildningskraven ökar, på befintlig såväl som framtida arbetskraft.

Utbildningsfrågan är central för Vetlanda, såväl för arbetskraftsdeltagandet som i kompetensförsörjningshänseende. Detta gäller inte minst för kommunens största näringsgren.

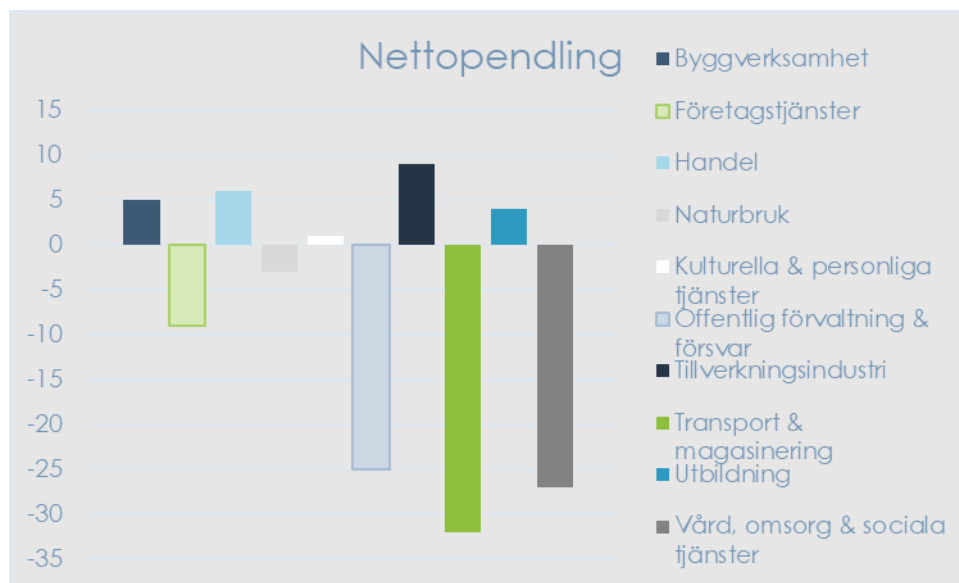
Pendlingsmönster

Pendlingsmönstret ger oss en bild av utbildningsbakgrunden hos de egna invånarna såväl som branschstrukturen och utbildningsbakgrunden i de pendlingsnära kommunerna. Det kan också ge oss en indikation på graden av självförsörjning av kompetenser. Även då pendling över kommungränser inte på något sätt ska ses som oönskat eller bör motverkas, kan en analys av pendlingsmönstret ändå ge oss en viss uppfattning av vårt beroende av kompetensförsörjning utifrån.

Nettopendlingen till kommunen är något negativ, det är fler som pendlar ut till jobb än som pendlar in i kommunen, även om skillnaden är relativt liten. Diagrammet nedan visar nettopendlingen i de

⁵ Med privat tjänstesektor avses här företagstjänster, handel, transport och magasinering, hotell och restaurang, information och kommunikation samt kulturella och personliga tjänster. Vård, omsorg och utbildning i privat regi ingår inte här, vilket innebär en viss underskattning av sektorn.

10 största näringsgrenarna i kommunen. Även om det sammantaget finns nästan lika många inpendlare som utpendlare, så finns dock stora skillnader mellan näringsgrenar.

Tillverkningsindustrin har en positiv nettopendling med 9% fler inpendlare än utpendlare. Detta innebär att kommunens tillverkningsindustri är relativt beroende av arbetskraft utifrån.

I offentlig förvaltning, vård och omsorg och transportbranschen förhåller det sig på motsatt sätt och utpendlarna är betydligt fler än inpendlarna. Detta indikerar bland annat att Vetlandas kompetensförsörjningsproblem i välfärdstjänsterna är mindre än genomsnittet och har en större sannolikhet att kunna lösas med befintlig befolkning. Detsamma gäller transportbranschen.

Sammanfattning

Vetlanda har, precis som merparten av Sveriges kommuner, en åldrande befolkning. Detta betyder att andelen i arbetsaktiva åldrar minskar vilket innebär att försörjningsbördan ökar – färre ska försörja fler. Under dessa förutsättningar är det av största vikt att använda den befintliga befolkningen i arbetsaktiva åldrar på ett så effektivt sätt som möjligt och detta gör man genom att söka höja förvärvsgraden.

Tillskottet till de arbetsaktiva åldrarna består av utrikes födda och dessa har en betydligt lägre förvärvsgrad än de inrikes födda. Att höja resursutnyttjandet i denna grupp ger största effekterna på arbetsmarknaden såväl som på kommunens produktion och finansiering av välfärdstjänsterna.

De utrikesfödda är dock inte de enda underutnyttjade resurserna i kommunen. 16% av de som står utanför arbetsmarknaden har lämnat den i förtid och bland dessa är de svagutbildade kraftigt

Vetlanda

överrepresenterade. Att försöka höja utbildningsnivån är en annan viktig åtgärd för att motverka ett minskat arbetskraftsdeltagande.

I Vetlanda är tillverkningsindustrin den överlägset största näringsgrenen och nära en tredjedel av de förvärvsarbetande jobbar i denna bransch. Den globala konkurrensen är hård och förändringstrycket är stort i branschen. Detta leder till ökade utbildningskrav, så utbildningsfrågan är central även i kompetensförsörjningshänseende.

Med ökningen av personer över 80 år i befolkningen kommer behovet av äldreomsorg att öka, vilket innebär att ökat behov av arbetskraft i vård och omsorg men även ett behov av anpassade boenden.

.....